

на българите в името на свободата, а от друга съчувствие към пострадалите от репресиите, примесено с възмущение и порицание на палачите на народа ни.

„Нима християнска Европа ще остане безучастна пред лицето на убийствата и изтезанията, които изпитва мирното население, само заради това, че единственото му искане е правото да живее?“ – пише в писма до всички посланици руският консул в Пловдив, княз Алексей Церетелев.

„Ни един народ в света, освен българите, не би потърпял нито един ден тая тирания, зверства и всякакви тегоби, които те са теглили в течение на цели векове. Ако някой би се опитал да въведе в Англия тукашната система на данъците, то целият [английски] народ би въстанал като един човек против правителството. Защо да осъждаме бедните българи за това, което бихме направили самите ние при подобни обстоятелства? Защо да съчувстваме на силните, които угнетяват слабите, когато тия слаби са

очевидно прави?“ – с тези думи Макхан убеждава английската дипломация и европейската общественост да насочи взора си към българите.

Глас в защита на българите издигат Юджийн Скайлър, Едуин Пиърс, Жан дьо Вестин, д-р Карл Шнайдер, Уилям Гладстон, Виктор Юго, Емил дьо Жирарден, Джузепе Гарибалди. Най-широк отзвук обаче, намират българските събития в Русия. Лев Толстой, Иван Тургенев, Фьодор Достоевски, Дмитрий Менделеев, Василий Верещагин – това са само част от имената на многобройните представители на руската културна общественост, които активно се присъединяват към движението в защита на българския народ и енергично настояват пред царското правителство незабавно да обяви война на Турция.

Така през лятото и есента на 1876 г. българският въпрос става централен проблем в дипломатическите преговори между Великите сили. Военното

поражение на въстанието е на път да се превърне в политическа победа.

Епилог...

Както знаем, самочувствието на един народ се гради и на неговата величава история. Готови ли са били българите за свята саможертва в името на свободата си през пролетта на 1876 г.? Според изчисленията на различни автори, броят им през Възраждането е вариал между 4 и 6 милиона души. Колко от тях въстанаха? Десет хиляди. Само десет хиляди! Въпреки това, постигнаха целта си. „Воденицата на времето“ не успя да смели имената им. Защото, както пише Вазов във в-к „Народний глас“ от 5 януари 1883 г. „Възпоминанието на великото никога не е безследствено... Паметниците не са толкова за умрелите, колкото за живите, за да развиват в тях ония доблестни чувства, които дават на един народ правото да живее.“

Паметникът на свободата на връх Шипка

*„... издига се някой див, чутовен връх,
покрит с бели кости и със кървав мърх
на безсмъртен подвиг паметник огромен;
защото в Балкана има един спомен...“*

Из „Опълченците на Шипка“, Иван Вазов

Ген. Никола Генеv, опълченец – председател на Комитета по изграждането на паметника Шипка

Връх Шипка олицетворява саможертвата, безкористното родолюбие, „безсмъртния подвиг“, а извисяващият се на него Паметник на свободата е символ на признателността на българския народ към подвига на руските воители и българските опълченци. Издигнат е на връх Шипка, където през август 1877 г., по време на Руско-турската война (1877 – 1878), се разгръщат драматичните събития от Шипченската епопея.

Идеята за построяването на паметника е предложена по време на Учредителното народно събрание на 13 април 1879 г. от народните представители Петко Каравелов, Петър Берон и Петко Р. Славейков. Народният поет Петко Славейков излиза с предложение в строителството на паметника да участва целият български народ, защото „... този паметник ще послужи в бъдеще като пътеводна звезда за нашето съединение, той ще привлича хората и ще събира в едно погледите на българите от всички краища на България“. Въпросът за строителството на паметника е поставен и на конгреса на Дружеството на борците-опълченци през 1920 г. Конгресът взема решение паметникът да бъде построен в чест на 50-годишнината на Шипченските събития. Проведени са два анонимни конкурса. Много висока оценка получава съвместният проект на скулптора Александър Андреев и архитекта Атанас Донков. Създаден е комитет по строителството на паметника на връх Шипка. В състава му влизат ветерани-опълченци и представители на различни обществени организации. Комитетът организира всенародно движение за събиране на средства. Провеждат се вечеринки, разпространяват се картички с изображението на проекта.

Тържественото полагане на основния камък, лично от цар Борис III, се извършва по време на честването на 45-ата годишнина от героичната защита на Шипка. Строителството започва през август 1926 г. и продължава около пет години. По предварителния план паметникът е трябвало да бъде издигнат на Орлово

гнездо, на мястото на най-тежките и най-жестоките боеве за Шипченския проход, но за да бъдат запазени скалите на Орлово гнездо като историческа светиня, за строителството е избрана съседната височина – връх Шипка, тогава Свети Никола. Връх Шипка се издига над прохода и се вижда отдалече от всички страни. Строителството се ръководи от група архитекти с ръководител Атанас Донков. Работата била изключително трудна заради тежките природни условия, оскъдната техника и лошите пътища. Строителството е завършено през 1930 г. Официалното откриване на Паметника на свободата става на 26 август 1934 г. – хиляди хора се стичат на откриването от всички краища на България. Тук пристигат и ветераните-опълченци, специално поканени за тържеството. Проведен е преглед на военските части, на випускниците на военните училища са присвоени офицерски звания.

Височината на Паметника на свободата е 31,50 метра. Той представлява огромен каменен блок с форма на пресечена пирамида и по своето архитектурно оформление напомня крепостните съоръжения от времето на средновековната българска държава. Състои се от цокълен етаж (гробница) и още пет етажа нагоре, където било замислено да се създаде музей. Над главния вход, на специална площадка, е поставена фигурата на лъв, гледащ на изток, откъдето са дошли освободителите. Фигурата е с височина 4 м и дължина 8 м – символ на величавия подвиг на героите на Шипка. Автор на скулптурата е Кирил Шиваров. В горната част на паметника на северната стена с метални букви е изписано „На борците за свободата“, а на останалите стени е написано: „Шипка“, „Шейново“ и „Стара Загора“ – тези имена напомнят за местата на сраженията, в които българските опълченци, заедно с руските воители, са влизали в решителен бой с врага.

През 1956 г. паметникът е частично преустроен. Долните два етажа са съединени с кръгли отвори. Мраморният саркофаг върху фигурите на четирите лъва символизира братската могила на загиналите герои. Под

саркофага са положени тленните останки на руските воители и българските опълченци. В централната ниша в почетно мълчание пред паметта на загиналите на вечна стража са застанали скулптурни фигури на руски войник и български опълченец. На втория етаж е поставена скулптурна фигура „Победа“. „Българино, склони чело пред туй свято място, заветен паметник на вечната дружба между българи и руси, увенчали с кръвта си нашата свобода!“ и „Тоз, който падне в бой за свобода, той не умира!“ – са свещените надписи в костницата на паметника, врязал се в небето като продължение на планинския връх.

С постановление на Министерския съвет от 5 октомври 1956 г. местата от Шипченския проход са обявени за Национален парк-музей „Шипка“. Засаждат се зелени площи, а до върха се построяват 890 стъпала.

През 1977 г., за 100-годишнината на Епопеята, най-горната част на стълбището е реконструирана в тържествен подход към паметника. На първата площадка под стълбището са пресъздадени най-характерните моменти от петмесечната борба за прохода. Върху белокаменната стена са изваяни три барелефни композиции: „Защитниците на Шипка“, „Глътка вода за героите“ и „Зима на Шипка“. Автор на композициите е художникът проф. Любен Димитров. В дъното на площадката върху голяма мемориална стена са изписани стиховете на поета Иван Рудников.

На 3-ти март 1982 г. тук тържествено е внесено копие на Самарското знаме.

През 1991 г. по етажите на паметника е уредена постоянна музейна експозиция, представяща важни моменти от отбраната на Шипченския проход. Богатият фото-документален материал е подкрепен с оригинали и копия на известни картини от руски и български художници. Широко са застъпени автентичните документи, веществените материали, копията и възстановките. Текстовете и анотациите са на български, руски, френски и английски език.

Днес музеят разполага с художествено, алеино и парково осветление, с мултимедийна зала. ◆